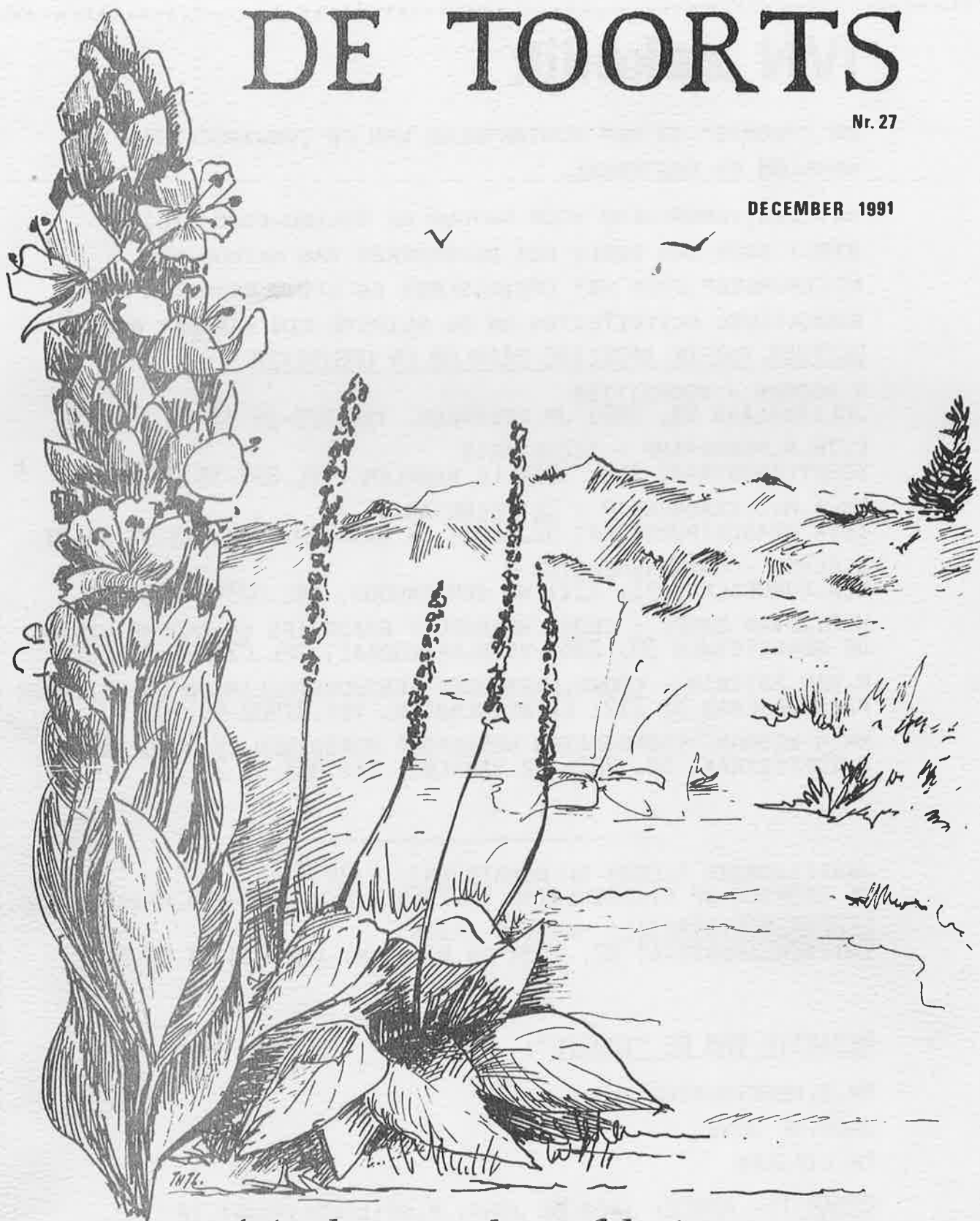

DE TOORTS

Nr. 27

DECEMBER 1991

contactblad van de afdeling
haarlem en omstreken
van het IVN

9^e JAARGANG

IVN zakelijk

DE "TOORTS" IS HET KONTAKTBLAD VAN DE IVN-AFDELING
HAARLEM EN OMSTREKEN.

HET IVN(VERENIGING VOOR NATUUR EN MILIEU-EDUCATIE)
STELT ZICH TEN DOEL: HET BEVORDEREN VAN NATUUR-EN
MILIEUBESEF, DOOR HET ORGANISEREN EN STIMULEREN VAN
EDUKATIEVE AKTIVITEITEN IN DE RUIMSTE ZIN VAN HET WOORD.
BESTUUR VAN DE AFDELING HAARLEM EN OMSTREKEN

R.ROORDA - VOORZITTER

JULIANALAAN 63, 2051 JM OVERVEEN. TEL.023-25 33 08

C.TH.M.PENNEKAMP - SECRETARIS

SCHOTLANDSTRAAT 168, 2034 LG HAARLEM. TEL.023-36 04 90

MW.A.M.J.KRABBENDAM - 2E SECRETARIS

ELSA BRANDSTRÖMSTRAAT 52, 2037 LS HAARLEM. TEL.023-33 14 91

L.SCHOL - PENNINGMEESTER

VER.EUROPALAAN 11, 2111 WJ AERDENHOUT. TEL.023-24 62 60

H.P.J.VAN BAKEL - COÖRD.WERKGROEP EXKURSIES EN GROENE WINKEL
DE GENESTETWEG 30, 2061 VC BLOEMENDAAL. TEL.023-25 72 28

N.VAN ESTERIK - COÖRD.WERKGROEP TENTOONSTELLINGEN EN LEZINGEN
FAZANTENLAAN 3, 2121 EA BENNEBROEK. TEL.02502-49 200

MW.A.WEGMAN -COÖRDINATOR WERKGROEP KURSUSSEN EN SCHOLEN
C.KOETSSTRAAT 58, 2036 AB HAARLEM. TEL.023-35 22 24

JAARBIJDRAGE (LEDEN EN DONATEURS): F 25,00
TE STORTEN OP GIROREKENING 5007954 T.N.V. IVN-AFD.HAARLEM E.O.

LEDENADMINISTRATIE: MW.J.DE VRIES
ZWITSERLANDSTRAAT 82, 2034 BN HAARLEM. TEL.023-33 15 57

REDAKTIE VAN DE "TOORTS":

MW.Y.BEERTHUIZEN

JACQ.DE JONG

TH.LITJENS

REDAKTIE- ADRES: JACQ.DE JONG, F.NETSCHERSTRAAT 18
2024 KS HAARLEM. TEL.023-25 49 41

DISTRIBUTIE VAN DE "TOORTS": TEL.023-26 37 35

Inhoud

Verslag ledenvergadering	2
Oproep vacatures	5
Oproep lezingen	6
Landelijke IVN dag 1991	7
Buurtgenoten	11
Project "Wegen voor de natuur"	14
De Hartekamp	15
Meningen en suggesties van lezers	18
Verrassende ontmoeting	19
Wijzigingen ledenbestand	21
Milieu(1)	22
Milieu(2)	23
x Zo maar wat prietpraat	24 x
Van de leestafel	26
Berichten uit het vogelhospitaal	27
Milieu(3)	29
De Heimanshof ,.....	30

In het vorige nummer van de Toorts deed de Redactie een beroep op Uw medewerking om een begin te maken met een bijdrage voor de rubriek: "Meningen en suggesties van lezers". De bedoeling was uw eerste pennevrucht in het Decembern timer te publiceren. Helaas is aan onze oproep door U geen gehoor gegeven. U mag best weten, dat de Redactie daarover enigermate teleurgesteld was.

Verderop in dit nummer hebben wij daaraan uiting gegeven. Uw uitblijvende respons, lezers, moet een reden hebben, zo dachten wij. Echter aan Uw belangstelling voor dit onderwerp kan het niet liggen, immers de enquête-resultaten hebben dat destijds uitgewezen. We laten de cijfers spreken: 56% van de leden en 46% van de donateurs beantwoordden de vraag: "Heeft U belangstelling voor een rubriek, „Meningen van lezers", met ja! Maar belangstelling voor iets betekent nog niet, dat U daaraan ook daadwerkelijk uitvoering wilt geven. De enquête-vraag had misschien beter kunnen luiden: "Zoudt U een bijdrage willen leveren aan een nog te starten rubriek "Meningen van lezers" Deze zij het wat verlate vraag leggen wij alsnog aan U voor. Laat het Uwerzijds geen verlaten vraag worden. Wij besluiten dit redactioneel met U veel succes toe te wensen en tevens een gelukkig en steervol Kerstfeest en een voorspoedig 1992 !

KOPIJ VOOR HET VOLGEND NUMMER INLEVEREN: UITERLIJK 6 MAART A.S.

VERSLAG

VERGADERING

Verslag van de algemene ledenvergadering
IVN-afdeling Haarlem e.o
2 oktober 1991

1. Opening van de vergadering door de voorzitter,
in het nieuwe educatie-centrum aan de Klever-
laan.
- 2.a. Bericht van verhindering is gekomen van:
Dhr.R.Bolland, Mw.T.v.d. Heuvel, Maureen Huls-
hoff, Hennie Kenselaar, Marga Kuyper, Jaap
Kuypers, Theo Litjens, Mariska van der Eem en Ma-
rijke Zoetelief.
- 2.b. Ingekomen stukken
 - Vrijwilligers worden gezocht voor het ver-
plaatsen van het jeugdhonk Toshaba. Wie wil
helpen kan zich opgeven bij Joop Cronau (023-
240900)
 - Overige lectuur ligt ter inzage op de lees-
tafel.
3. Verhoging contributie naar 25 gulden.
Dit voorstel wordt met algemene stemmen aange-
nomen. Opmerkingen hierbij gemaakt: kan er
geen reductie komen voor 65+-ers en mensen met
een minimum-inkomen. Dit zal in het bestuur
besproken worden.

4. Bestuurssamenstelling

Dagelijks bestuur: voorzitter; penningmeester:
(Fred Hagens treedt af, Lieven Schol vervangt hem) 1ste secretaris.

Coördinatoren:

Scholen/cursussen: Anneke Wegman

Lezingen/tentoonstellingen: Niels v.Esterik
tot voorjaar 1992

Excursies/Groene Winkel: Carla Leyzers Vis zal
worden opgevolgd door Eric van Bakel

Overheid/milieu: vacant

Publiciteit/Toorts: vacant

Fred Hagens en Carla Leyzers Vis danken de leden voor het vertrouwen en de goede samenwerking. Fred Hagens memoreert dat in 6 jaar tijd de aantallen leden/donateurs zijn gestegen van 60 - 62 tot 140 - 98.

Ronald Roorda bedankt Fred en Carla voor het vele werk dat zij voor de vereniging hebben gedaan.

5. Rooster van aftreden

1988-91 Ronald Roorda, Mieke Wilmink

1989-92 Carla Leyzers-Vis, Niels van Esterik
en Fred Hagens

Martin Daalmeijer merkt op dat Ronald Roorda niet in 1991 herkozen is. Ronald Roorda wordt door de vergadering herkozen.

In het voorjaar 1992 dienen Eric van Bakel en Lieven Schol herkozen te worden.

? 1993?

6. Landelijke bestuursvergadering 26 oktober 1991

De afdeling wordt vertegenwoordigd door Ronald Roorda. Belangrijkste punten van de statutenwijzigingen zijn:

- Afkorting IVN betekent voortaan: Vereniging voor natuur- en milieueducatie

- Aanmelden van leden kan via de landelijke vereniging.

- Bij schorsing van leden is het afdelingsbestuur verantwoordelijk.

- Door een nieuwe bestuursstructuur (verenigingsraad) een slagvaardiger optreden mogelijk maken.

7. Plannen van de werkgroepen

Scholen:

Twee maal vergadering geweest. De werkgroep functioneert goed en geeft mede ondersteuning aan Ecodroom en Thijsse's Hof.

Cursussen

De deelnemers van de natuurgidsencursus lopen reeds stage met als doel hun eigen plek en activiteiten voor de toekomst binnen het IVN te ontdekken.

De diploma-uitreiking aan deze groep is op 23 mei 1992. De grote polderdag van 14 juni 1992 wordt door hen georganiseerd en ook de Groencursus van het najaar 1991 en het voorjaar 1992 zal door hen worden verzorgd.

De naam "gidsencursus" is te beperkt, de naam "kadercursus" schrikt af. Het doel is de opleiding tot actief IVN-er.

Lezingen en tentoonstellingen:

Voor de kerst komt er in het educatiecentrum Kleverlaan een tentoonstelling LICHT/DONKER. Het gaat over de invloed van licht en donker op het planten- en dierenrijk. Na de kerst zal de tentoonstelling worden verplaatst naar het Ecodroom en Thijssse's Hof.

Vrijwilligers die mee willen helpen met de samenstelling ervan zijn welkom!

Publiciteit:

Deze werkgroep komt eind oktober/begin november bij elkaar. Opmerking Eric van Bakel: Maak zonodig een overzichtje van taken waarvoor nog iemand wordt gezocht, een vacaturebank...

8. Plannen milieu-educatiecentrum

Het nieuwe centrum zal dienen voor ongeveer 12 organisaties. Op aanvraag kan ervan gebruik worden gemaakt voor lezingen, vergaderingen, diavoorstellingen e.d. Er wordt nog gewerkt aan een tentoonstellings- en opbergruimte.

9. Rondvraag

Jacques de Jong heeft de ledenlijst bijgewerkt; er liggen exemplaren gereed. KNNV zal contact opnemen voor meer samenwerking met het IVN. Tot nu toe werd alleen het mededelingenblad regelmatig toegestuurd.

Om 22.15 uur sluit de voorzitter de vergadering. Daarna volgt nog een gezellig samenzijn onder het genot van een lekker drankje en hapje.

Cor Pennekamp

OPROEP

Vacature:

per voorjaar 1992 komen in het bestuur de posities van Niels van Esterik en Marijke Zoetelief (Heemsteedse milieuraad) vrij

gevraagd wordt: kandidaten die hun taken willen overnemen

informatie kan worden ingewonnen bij Ronald Roorda, Niels en Marijke.

Wie wil zitting nemen in de werkgroep Overheid en Milieu?
Aanmeldingen naar de tijdelijk coördinator Cor Pennekamp.

Wie wil zitting nemen in de werkgroep publiciteit.
Aanmeldingen naar de tijdelijk coördinator Fred Hagens.

OPROEP VOOR LEZINGEN, LEZERS EN WAT HIER NOG MEER VOOR NODIG
IS.....

Ieder jaar organiseert onze afdeling een aantal lezingen, voornamelijk in het winterseizoen. Met name Carla Leyzers-Vis heeft zich de afgelopen tijd bij het coördineren hiervan ingezet. Hetgeen resulteerde in een aantal boeiende lezingen, al dan niet in combinatie met een andere natuurorganisatie gehouden. Veel wordt samengewerkt met de Vogelwerkgroep. Uit de enquête, die in 1990 onder de leden is gehouden, bleek dat er in de afdeling nogal wat deskundigheid in huis is als het gaat om het verzorgen van lezingen of het aanleveren van materiaal zoals dia's.

In ons beleidsplan stellen wij ons voor om de lezingen een meer vaste plaats te geven in de I.V.N. activiteiten. Dit kan heel goed vorm krijgen door het opstarten van een werkgroep. Deze werkgroep kan bijvoorbeeld lezingen geheel in eigen beheer organiseren, met gebruikmaking van zelf ontwikkelde materialen. Er is een schat aan kwaliteitsdia's door eigen leden gemaakt. Hiervan zou eigenlijk een inventarisatie gemaakt moeten worden.

Ook kan worden gedacht aan het aantrekken van lezingen van buiten onze afdeling (gastspreker), eventueel in samenwerking met andere natuur- en milieu organisaties. Interessante onderwerpen en lezingen zijn er genoeg voorhanden. De lezingen kunnen worden gehouden voor een algemeen publiek, volgens onze I.V.N.-doelstelling, waarbij aankondiging in de media plaatsvindt. Ook kan alleen voor leden en donateurs een lezing worden gehouden.

Misschien ziet u wel iets in het deelnemen aan een werkgroepje die activiteiten in deze richting gaat ontplooiën? Denkt u hierbij niet te snel te gering over uw kwaliteiten of de kwaliteiten van uw (dia)materiaal!

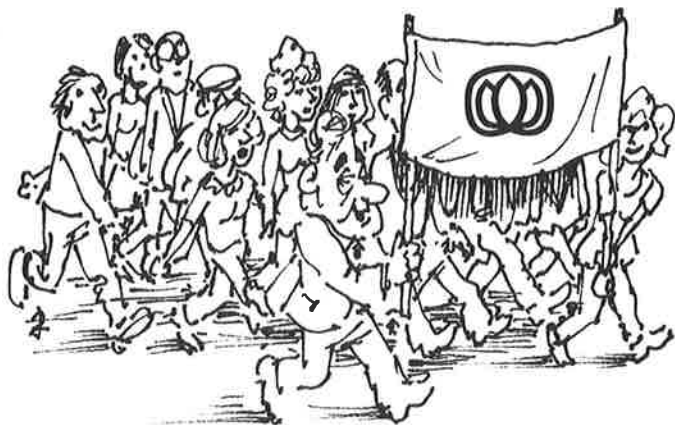
Of u wilt wel iets over een onderwerp vertellen maar er ligt een drempel om hierover een lezing te geven. Binnen het verband van een werkgroepje kom je hier veel verder mee.

Om handen en voeten aan het geheel te geven zoeken wij nog een enthousiaste coördinator (m/v) die zich aangetrokken voelt tot een 'werkgroep lezingen'.

Tot slot: wellicht heeft u suggesties voor (gast)lezers met boeiende onderwerpen die we zouden kunnen 'strikken'?

Alle reacties zijn welkom bij ondergetekende: telefoon werk 258181, thuis 02502 - 49200.

Niels van Esterik.

LANDELIJKE

IVN-DAG 1991

DOOR HETTY VAN HALDER

De Aanmelding

In het zomernummer van Mens en Natuur werd een oproep geplaatst om allemaal naar de **landelijke IVN-dag** op zaterdag 5 oktober te komen. Het karakter van deze dag, georganiseerd door het landelijk bureau, zou anders zijn dan men gewoonlijk van een landelijke IVN-dag kon verwachten. Het zou een soort **studiedag** worden met als thema **ekologische infrastructuur en natuur- en milieu-educatie**.

Nu was ik, als kursist van de IVN-gidsenkursus '90-'92, helemaal niet op de hoogte van het bestaan van een gewone landelijke IVN-dag; laat staan van een IVN-dag met een **speciaal** karakter. Reden genoeg enkele IVN-ers in mijn omgeving opheldering hierover te vragen. Men wist van niets, had niets gelezen of gehoord. Kortom een mysterieuze landelijke IVN-dag. Dat wilde ik wel eens meemaken. Snel de aanmeldingsbon op de bus. Daarna bleef het heel lang stil. De Toorts van augustus bracht geen opheldering. Gelukkig kwam de postbode begin oktober met een uitnodiging én een programma.

De Aankomst

Met een vriendin, die het IVN ook een warm hart toedraagt, vertrok ik 5 oktober met het openbaar vervoer naar de plek waar het allemaal zou gaan gebeuren: de Beatrixhal van de Jaarbeurs in Utrecht. Op deze stralende, warme nazomerdag doken we de onpersoonlijke, koele hal in.

De opkomst viel mij tegen: er waren zo'n 50 à 60 mensen aanwezig. Na de koffie kregen alle deelnemers de **studiemap** behorend bij het programma van hun keuze. Uit de drie mogelijkheden: **natuur in de stad**, natuur op het platteland en natuurontwikkeling hadden wij voor de eerste gekozen. Emmy Blok - van den Berg, vice-voorzitter van het IVN, opende de dag.

We wilden wel naar **buiten**. Dat zou namelijk de bedoeling zijn hoorden we in de inleiding van ons programma toen de twee andere groepen vertrokken waren. De groep werd in tweeën gedeeld en we gingen met twee Utrechtse IVN-gidsen op pad.

De Ekskursie

Nadat we Hoog Catharijne achter ons hadden gelaten, liepen we al snel op het eerste stukje groen. Een verademing. De Mariahoek hoorde vroeger bij een schuilkerk. Er bevond zich een schitterende boom: **de Katalpa** (Trompetboomfamilie). De drie a's in de naam verwijzen naar de krans die 3 bladeren vormen rondom de tak. Zeggen ze. Bij de Mariaplaats vormde een originele kloostergang van de Kanunniken een prachtig decor voor een **kruidentuin** met in het midden een stenen roos gebeeldhouwd door Koenig in 1974.

Door de oudste geplaveide straat van Utrecht (1300), de Zadelstraat liepen we naar de Dom. Een kerk, uit de 9e eeuw, waarvan in 1674 het middenschip door een storm is weggevaagd en die sindsdien uit twee delen bestaat. De beroemde toren en een restant van de kerk. Bij dat tweede deel hoort een **kruidentuin** die openbaar bezit is. Of daar ook echt veel gebruik van wordt gemaakt, was niet helemaal duidelijk. Er groeide in ieder geval nog genoeg. Bij aankomst was al een doordringende geur in mijn neus getrokken. Later bleek dat de pas gesnoeide **Buxus**-haagjes de veroorzakers waren. Heel apart. Een uitleg over de kleuren van Utrecht (rood en wit) in verband met de doorscheurde mantel van Sint Maarten, viel een beetje verkeerd uit toen bij vertrek aan de achterzijde van de poort bleek dat de kleurverdeling in het wapen precies andersom was als de gidsen hadden verteld.

Door naar de grachten. Bij het Pausshuize aan de Pausdam zagen we de eerste muurplantjes: **Muurleeuwebekje** en **Muurvaren**. De restauratie van de muurgrachten met plantvriendelijk cement is een succes gebleken. Alle planten komen weer terug, waaronder **Eikvaren**, **Mannetjesvaren**, **Steenbreek** en de al eerder genoemden.

Via de Nieuwe Gracht kwamen we bij de Abraham Dolehof waar door een samenwerking van omwonenden en de gemeente een waar lusthofje was ontstaan. De **Anna-Paulownaboom** (Helmkruidfamilie) troffen we daar o.a. aan. Onder de **Notenboom** konden we bij afgevallen takjes het geladderde merg goed zien. De boom werd veel naast boerderijen geplaatst omdat hij zoveel water opnam en daardoor als goede bliksemafleider fungeerde!

Langs de Oude Gracht houdt een **Vijgeboom** zich staande door zijn wortels om een relatief warme rioleringsbuis te sturen. In koude winters vriezen zijn takken af, om in het voorjaar weer uit te botten. Veel meer dan een struik zal het wel nooit worden. Maar wat een prachtig blad heeft de boom!

Door de Lange Smeestraat kwamen we uit bij de singels. Het Bartholomeus Gasthuis op de hoek is het oudste bejaardentehuis van de stad. Het bestond al in 1300. De Geertekerk wordt nu als konsertzaal gebruikt. De groensingels rondom het centrum hebben hoge en lagere delen. Veel **Stinzenplanten** bloeien hier in het voorjaar.

Veel in- en uitheemse bomen in allerlei variëteiten zijn in de singels geplant. Het KNNV heeft er een Bomengidsje van gemaakt en de genummerde bomen staan daarin beschreven. We zagen onder meer een **Sequoia** ofwel Moerascypres, de **Moseik** met stekelige eikelmutsjes en de **Ginkgo**; een Japanse notenboom die wel de travestiet onder de planten wordt genoemd, omdat de bladeren noch onder de loof- noch onder de naaldbladeren vallen. Een drietal bolwerken op hogere delen van de singels dienden vroeger voor de verdediging van de stad. Nu resten nog stukken van de wallen of vestiging: Sterrenburg, Manenburg en Zonnenburg. In de laatste was vroeger de Sterrenwacht van de Rijksuniversiteit Utrecht gevestigd en deze is nu overgenomen door een Stichting van Amateursterrenkundigen die de wacht en de bijbehorende tuin opengesteld hebben voor bezoekers. Zonnenburg ligt lager dan de rest van de singels wat aan de natte grond goed te merken is. Een uitstekend milieu voor de **Aalbes**.

De Lunch

Tot zover de wandeling langs de Stadsbuitengracht want het werd lunchttijd. Het Nederlands Spoorwegmuseum was in ons programma opgenomen als plaats voor dit onderdeel. De **spoorbermtuin** die buiten is aangelegd werd door ons bekeken. Dat ging heel snel. Het was op de eerste plaats een piepkleine tuin en op de tweede plaats was er niet zoveel te zien. Mijn vriendin had de tuin al eens eerder gezien in het voorjaar en toen leek het nog wel wat. Het leek erop alsof het onderhoud van de tuin opgeschort was. Het zelfgesmeerde brood smaakte heerlijk na de lange tocht. Voor vertrek nog even de kop van de Sprinter in het Museum bewonderd.

De Werkwinkel

Na een prikkelende **dialezing** door Bert Maes, die door alle "natuur in de stad"-deelnemers weer werd aanschouwd in het zaaltje van de Beatrixhal gingen we aan de slag met een **case oefening** over de huidige cityplanning van Utrecht en de plaats van de natuur of het groen daarin. Verschillende planvisies en planologische uitgangspunten werden aan kleine groepjes uitgedeeld met het verzoek er een oordeel over te geven. Het groene aspekt zou daarin een belangrijke rol moeten spelen. Gezien de korte tijd daarvoor was het resultaat toch nog wel aardig. Een aantal bevindingen zouden nog meegenomen kunnen worden in de inspraakprocedures die nog lopen. Aan onze groep kan het niet liggen als er straks geen sprietje groen meer groeit tussen het beton van de City. Henk van Halm van het IVN-buro, verwees naar de mogelijkheden van soortgelijke inspraak in de eigen woonplaats en de noodzaak om een IVN-blik over de bestaande (stads)planning te laten gaan. Hij liet tot slot nog een aantal dia's zien over gevonden planten in grote steden, waaronder hele zeldzame. Er is dus nog hoop!

De Afsluiting

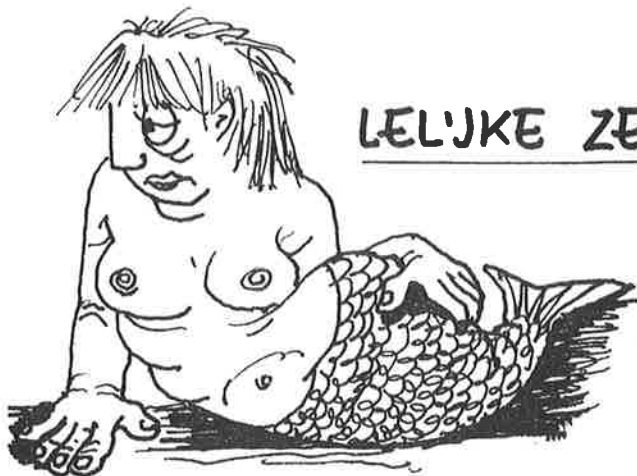
Toen wilden we eigenlijk wel weer naar buiten. Maar de directeur van het IVN, Ruud E. de Vringer, hield nog een lange samenvatting van de dag en deelde een heleboel bossen bloemen uit aan de gidsen en de organisatoren van deze dag.

De Konklusie

Ik heb het een hele leuke, zinvolle, leerzame dag gevonden. Op kontaktueel gebied is er niet zoveel gebeurd. Men bleef in eigen groepjes. Tijdens de lunch en al teruglopend naar de Jaarbeurs heb ik wel met enkele mensen gesproken over hun bezigheden bij het IVN. Het bleken ook voornamelijk bestuursleden van verschillende afdelingen te zijn. Niet dat daarmee geen kontakten te leggen zijn... Toch vond ik de hele dag geen sfeer uitstralen van: IVN-ers ontmoeten IVN-ers. Maar daarvoor had ik misschien de gewone landelijke IVN-dag moeten hebben. Nu was het meer: IVN-ers doen het met andere IVN-ers!

Hetty van Halbeek

LEL'JKE ZEEMEERMIN

De legende van de zeemeermin is waarschijnlijk terug te voeren op het bestaan van zeekoeien of sirenen. Deze zijn ongeveer even groot als de mens en hebben van een afstand wel iets weg van een vrouw met een vissestaart.

Vrouwelijke zeekoeien bezitten duidelijke borsten aan de voorzijde van hun lichaam, dicht bij de voorste ledematen, en een afgeplatte staart die soms gevorkt is. Van nabij gezien is er echter geen enkele overeenkomst: een zeekoe heeft een dik, rond gezicht met kleine oogjes, een gespleten bovenlip en een borstelige snor....

Het charmante diertje dat in deze aflevering in het zonnetje wordt gezet is al vele duizenden jaren een hardnekkig bestreden, maar zeer trouwe buurtgenoot en als u hem de kans geeft huisgenoot.

Hoewel zeer schoon op zichzelf staat hij toch in een kwade reuk bij het gros van de mensheid. Alleen al het noemen van zijn naam is genoeg om hele volkstammen te doen rillen, en talrijk zijn de griezilverhalen die over hem worden verteld.

Deze vleesgeworden verschrikking van ca. 18 cm uit de familie der rodentia ofwel knaagdieren is de held van dit verhaal, en het is zijn levensverhaal dat we nu gaan volgen in de ietwat schemerige verblijven die zijn voorkeur hebben. Mocht het u nog niet helemaal duidelijk zijn welke duistere figuur hier voor het voetlicht treedt: we gaan een kijkje nemen bij de rat.

Hij mag zich niet in een grote populariteit verheugen en is voor veel mensen synoniem met smerig en gluiperig.

Er zijn legio verhalen in omloop over moordzuchtige hongerige rattenbendes die mensen aanvallen en ze tot op het blanke bot afkluiven. Meestal is hij de bewoner van naargeestige krochten die met blikkerende tanden de omgeving afstroopt op zoek naar prooi.

Toegegeven, een wilde rat is geen knuffeldiertje en zijn aanwezigheid heeft wat minpunten maar zo bloeddorstig en vraatzuchtig als hij wordt afgeschilderd is hij toch echt niet.

Nu is het woord rat wel heel algemeen, want er zijn ettelijke rattesoorten die zowel in uiterlijk als leefwijze van elkaar verschillen.

Het zou te ver voeren om ze allemaal te behandelen, en daarom heb ik me beperkt tot de twee soorten die in Europa het meest en het langst voorkomen, n.l. de zwarte rat (*rattus rattus*) en de bruine rat (*rattus norvegicus*).

Beide soorten hebben veel overeenkomsten en hoewel de zwarte rat al veel langer in ons midden is en tot in de 19e eeuw de meest voorkomende was is zijn plaats gaandeweg ingenomen door de bruine rat die door de wetenschap veel uitgebreider is bestudeerd.

Tegenwoordig is de zwarte rat in Europa zeldzaam geworden, enkele uitzonderingen daargelaten. Naar verluidt zijn ze in de goede stad Londen nadrukkelijk en in groten getale aanwezig.

Er zijn verschillende theorieën in omloop die de teruggang van de zwarte rat in

deze delen van Europa verklaren, maar een pasklaar antwoord is niet te geven. De zwarte rat, die evenals zijn bruine neef uit Azië stamt, is al sinds mensengeugenis onze buurtgenoot. Al in de IJstijd bevolkte hij West Europa, en ook in het Middellandse Zeegebied vindt hij het al duizenden jaren goed toeven. Onze middeleeuwse steden mochten zich in zijn warme belangstelling verheugen, en het is deze rat die de drager was (en nog steeds is) van de met pestbacillen besmette rattevlo. Het zal u bekend zijn dat vanaf de 14e tot de 17e eeuw pestepidemieën nogal wat slachtoffers hebben gemaakt. Rattus rattus heeft de twijfelachtige eer pestrat te heten, maar ook de bruine rat of welk ander knaagdier dan ook is in staat, zonder boze opzet overigens, een dergelijke dodelijke lading te vervoeren.

De zwarte rat is een reislustig en ondernemend type, dat er niet voor terugdeinst het ruime sop te kiezen om zijn horizon te verbreden.

De houten schepen uit vroeger tijden brachten de kleine verstekelingen naar verre havens, waar zij nieuwe kolonies stichtten. Zo is rattus rattus al in de 15e eeuw naar Amerika gekomen, al zal dit feit in de "Nieuwe Wereld" niet met daverende feesten herdacht worden.

Ze kunnen uitstekend klimmen en draaien er hun poot niet voor om langs scheepstouwen van en aan boord te gaan. Wie over de scheepsrat praat heeft het over de zwarte rat.

Het hoeft geen betoog dat havensteden altijd zeer worden gewaardeerd door deze soort. Maar ook de zolders en vlieringen van huizen kunnen zijn goedkeuring wegdragen, vooral als er voedsel ligt opgeslagen. Vochtige ruimten laat hij aan zijn bruine neef over die groter en steviger is dan hij. De zwarte rat kan tussen de 16 en 22 cm lang worden en de kale staart is nog langer dan het lijf, ongeveer 17 tot 24 cm. En dan heb je het wel gehad. Hoe overvloedig hun eten ook is, ze zullen nooit uitgroeien tot het gigantische formaat van forse katten. Een uitgesproken vleeseter is de zwarte rat niet. Plantaardig voedsel zoals noten en zaden eet hij het liefst, al zal er heus wel eens afgeweken worden van de vegetarische principes. Het nest van de zwarte rat is groot en kegelvormig en wordt op een veilige droge plek gemaakt van materiaal dat voorhanden is. Hij ontplooit zijn activiteiten bij voorkeur 's nachts en leeft net als de bruine rat in onderling vaak verwante groepen. De zwarte rat heeft een eigen territorium, dat door de groep indien nodig flink verdedigd wordt. Het sexleven en andere zaken rond de voortplanting hebben ze met de bruine rat gemeen, en dit aspect zal dan ook ter sprake komen als de handel en wandel van de bruine onder de loop wordt genomen.

Binnen de roedel, die vaak uit zo'n 60 dieren bestaat, is een goede communicatie. Vreemdelingen worden niet meteen welwillend opgenomen, maar het komt voor dat een aanhoudende buitenstaander in de groep wordt toegelaten.

Voedselzoeken is een belangrijk tijdverdrijf, maar ook aan huid-en vachtverzorging wordt met overgave gewerkt. Een rat zal er nooit onverzorgd en slordig uitzien, of hij nu op een vuilnisbelt leeft, op een droge zolder of in het riool, het is aan zijn uiterlijk niet af te lezen.

Een keurig wezen, dat is ook de bruine rat die in de volksmond water-of rioolrat wordt genoemd.

Rattus norvegicus mag dan in dit deel van Europa zijn zwarte soortgenoot verdrongen hebben, maar in vergelijking met rattus rattus is hij een laatkomer, die pas in de 16e eeuw dit deel van de wereld als woonplaats koos.

De bruine rat is graag in de nabijheid van de mens en diens vuilnishopen, maar hij beperkt zijn inpandige activiteiten tot vochtige kelders en holle ruimtes onder de grond. Het leggen van een riolenstelsel was zowel voor de mens als de bruine rat een heilzaam gebeuren. Hij maakt dankbaar gebruik van deze door de

mens verstrekte vochtige ruimten. *Rattus norvegicus* is groter en forser dan zijn zwarte neef (22-26 cm) en de staart is altijd korter dan het lijf. Ook de oorschelpen zijn een stuk kleiner.

Omdat ook de bruine rat een gezelligheidsdier is leeft hij in familiegroepen van enkele tientallen dieren in een territorium waar ze nogal aan hechten. Vaak tippelen ze kilometers buiten dat gebied om voedsel te zoeken, en ze zijn daarin niet kieskeurig. Een bruine rat eet voornamelijk dierlijk voedsel, en eieren, kuikens, insekten en kadavers gaan er wel in.

Ratten zijn niet echt romantisch ingesteld, aan liefdespaartjes wordt niet gedaan. Is een rattedame bronstig (en dat is vaak) dan heeft ze aan heren die zich kandidaat stellen voor het vaderschap geen gebrek.

Haar ovulatieperiode is maar kort, en in die 6 uur kan ze vele malen paren met meer dan geïnteresseerde heren. Er wordt tussen de mannen wel wat gekibbeld, maar tot dodelijke gevechten komt het nooit.. In het voorjaar en de zomer worden de meeste jongen op de wereld gezet, in de wintermaanden doet de bruine rat het rustig aan. De rol van vader beperkt zich overigens tot een vrijpartij.

De aanstaande moeder gaat in de draagtijd (ca 24 dagen) ijverig aan de slag om voor haar nageslacht een warm en veilig nest te bouwen. Soms delen de dames een nestkamer en worden de kinders gezamenlijk opgevoed.

Meestal telt een worp 6 tot 12 jongen, maar ook 20 kleintjes is mogelijk. De pasgeboren ratjes zijn kaal, blind en rozegeplood en doen niets anders dan slapen en drinken de eerste twee dagen. Netheid is ratten aangeboren: op de tweede dag maken de kleinen al hun eerste wasbewegingen.

Jonge ratten houden hun behoeften netjes op, als moeder verschijnt likt ze de anaalstreek schoon en verwijdt de rommel. Het bevuilen van het eigen nest is iets dat niet bij ratten voorkomt.

Met 5 dagen zijn de jongen behaard en met 10 dagen wordt het nest ze toch wat te saai en kruipen ze eruit, hoewel moe er snel bij is om ze weer in hun wieg te deponeren. Als op de 15e dag de oogjes opengaan en de wereld zich openbaart is er geen houden meer aan. Ze zijn speels en ondernemend en krijgen belangstelling voor vast voedsel. De kindertijd is gauw voorbij, want met 3 maanden zijn ze er klaar voor zelf voor nakomelingen te zorgen. Hun moeder kan intussen alweer aan een volgende worp bezig zijn.

Als het ratten goed gaat kunnen ze zich snel voortplanten, en als het voedselaanbod wat krap is trekken veel jonge dieren weg om elders van het leven te genieten en hopen te maken die ingewikkelde constructies hebben. Er zijn lange vertakte gangen en nest-en voorraadkamers. Niet alleen riolen, waar ze graag in dode zijarmen nestelen, maar ook flatgebouwen en fabrieken en vuilstortplaatsen bieden de rat leefruimte.

Het is waar dat ratten flink schade kunnen aanrichten doordat ze het niet af kunnen leren overal aan te knagen, of het nu telefoonkabels, loden buizen of levende wezens zijn. Ook kunnen ze storende ziekten overbrengen zoals de pest en de ziekte van Weil die dodelijk voor mensen kunnen zijn. Deze laatste ziekte wordt overgebracht door een bacil die met de urine van de bruine rat in het water komt en de onfortuinlijke zwemmer aantast.

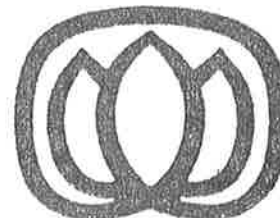
Men heeft de rat daarom eeuwenlang te vuur en te zwaard maar vooral met vergif geprobeerd te verdelgen. Iedereen kende in vroeger dagen de rattenvanger en de rattekruidverkoper en iedere lezer van moordverhalen zal het rattegif kennen waarmee ook mensen zo handig uit de weg kunnen worden geruimd.

Tegenwoordig wordt de rat bestreden met cumarinepreparaten, maar daar heeft hij inmiddels het volgende op gevonden: resistentie. Ratten zullen wel altijd met ons zijn, tenslotte hebben ook zij recht op een plekje uit de zon.

Ze zijn taai, slim en sterk en gelukkig niet voor een gat te vangen. Ze zijn bepaald niet van de ratten besnuffeld....en da's maar goed ook.

Yvonne Beerthuizen

Amsterdam, 26 juni 1991

Aan de IVN-afdelingen en -districten
WvK-regio's
WVS-bestuur
NMA-groepen
Jongeren (JNM, JMA)
KNNV-groepen
VMD-groepen
andere natuur- en milieugroepen

Betreft: project "Wegen voor de Natuur"
Nummer: 902 NB/ejv

Hierbij treft u een toelichting aan op onze educatieve campagne "Wegen voor de Natuur". Zoals u wellicht al weet wil het IVN hiervoor de natuur in de "witte gebieden" van het Natuurbeleidsplan onder de aandacht van de landelijke, provinciale en plaatselijke overheden en de lokale bevolking brengen. In deze "witte gebieden" bevinden zich heel vaak de werkgebieden van de lokale natuur- en milieugroepen.

We willen de educatieve campagne voeren door middel van excursies, symbolisch bomen en struiken planten, tentoonstellingen enz. enz. Lees het bijgaande stuk er op na.

Op 2/3 november vindt de start plaats met een landelijke activiteit en 10 plaatselijke activiteiten. We verzoeken alle hierboven genoemde lokale natuur- en milieugroepen activiteiten te ontwikkelen in de periode tussen 2/3 november 1991 en 4/5 april 1992. In het weekend van 4/5 april komen allen met de activiteiten naar buiten, ondersteund met landelijk ontwikkeld materiaal (brochure, affiches, folders) en publiciteit.

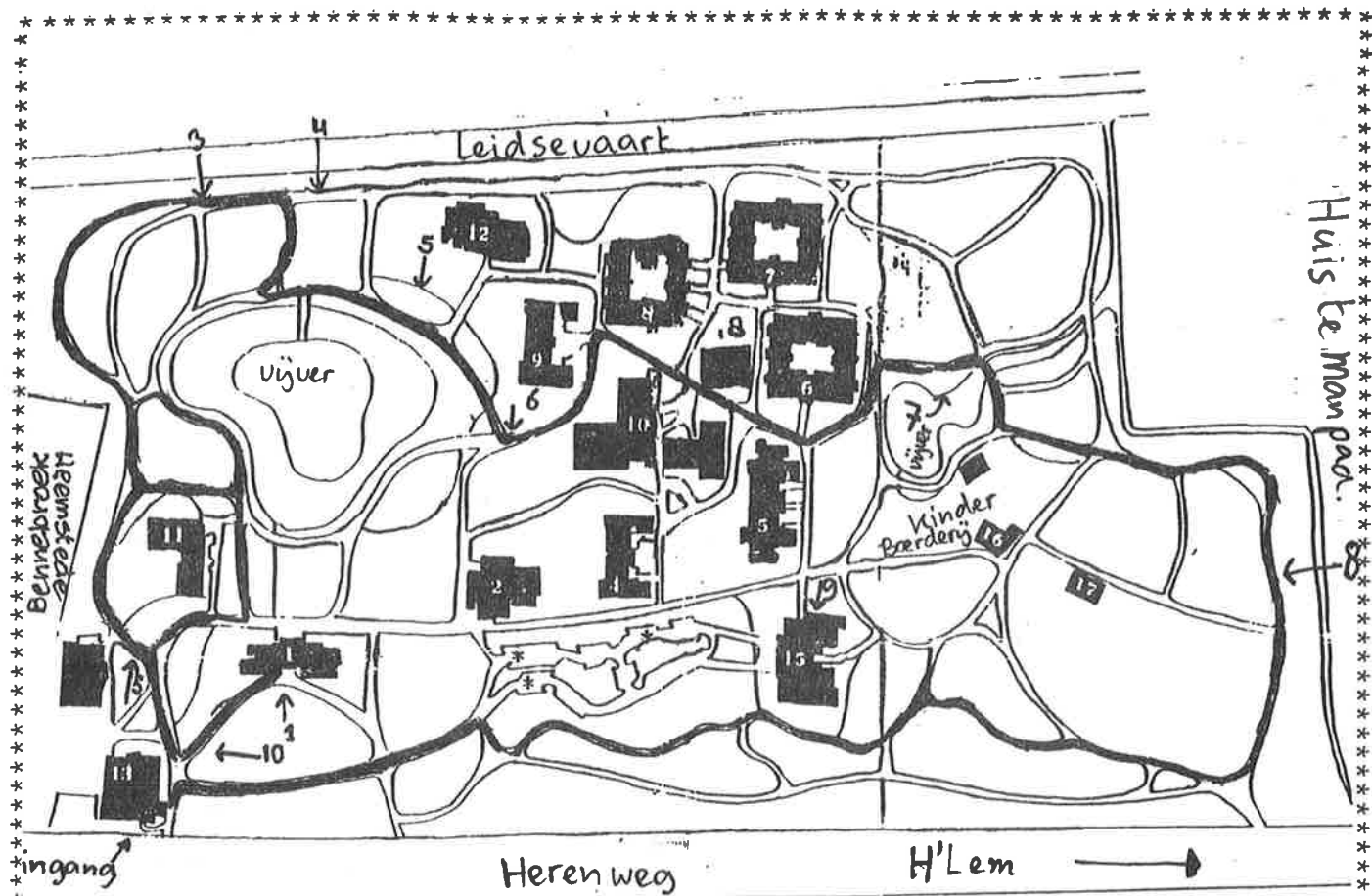
Laten we er met z'n allen een succes van maken. Het is leuk om te doen en zeer de moeite waard!

Wij houden u regelmatig op de hoogte van de voorbereidingen die we landelijk treffen. U kunt zich wellicht al oriënteren op mogelijke activiteiten in uw afdeling, regio of plaatselijke groep.

Veel succes ermee!

Met vriendelijke groet,
namens de projectgroep

Nel Bouwhuyzen,
organisatieconsulente IVN

1. Hoofdgebouw	7. Woonpaviljoen vlier	13. Centrale Keuken / Restaurant
2. Orangerie / Aula	8. Woonpaviljoen Iep	14. Civiele en Technische Dien-
tengebouw
3. Stafcentrum	9. Woonpaviljoen Spar	15. Activiteitscentrum Abeel
4. Woonpaviljoen Plataan	10. Woonpaviljoen Beuk	16. Kinderboerderij
5. Woonpaviljoen Ceder	11. Woonpaviljoen Ulmus	17. Kas
6. Woonpaviljoen Wilg	12. Bewegingstherapie zwembad	18. Lavendel
		* Parkeerplaatsen

Het landgoed

de hartekamp

Op zondag 7 april j.l. had het IVN een excursie georganiseerd op het landgoed De Hartekamp.

Er bleek onverwachts een grote belangstelling voor te bestaan: er werden ongeveer 30 deelnemers verwacht, maar er kwamen er maar liefst 150!! Dus, begrijpelijk, waren er gidsen tekort, maar gelukkig bleken er onder de deelnemers nog twee gidsen aanwezig die konden inspringen.

Alvorens een en ander over deze excursie, en dus over de Hartekamp, te vertellen, nu eerst iets over de geschiedenis van het landgoed.

Pas sinds 1653 is er iets bekend over het landgoed. De eerste en bekendste eigenaar was George Clifford, een Amsterdamse koopman die er in 1709 kwam wonen. Hij had van 1735 tot 1738 Carolus Linnaeus in dienst. Buiten dat Linnaeus zijn medicus was, heeft hij ook op het landgoed de flora geïnventariseerd. Hier heeft hij ook het beroemde boek "Hortus Cliffortianus" geschreven, waarin de buitenplaats uitvoerig wordt beschreven.

Verschillende malen nadien is de Hartekamp in andere handen overgegaan. De voorlaatste eigenaar was baronesse Von Pannwitz, die hier gewoond heeft van 1921 tot 1942. Zij heeft geprobeerd om van de buitenplaats een paleis te maken.

In 1952 wordt het landgoed voor de vijftiende keer (sinds 1653) verkocht. De Broeders Penitenten zijn hier toen een inrichting voor zwakzinnige jongens begonnen. Acht broeders hadden er de zorg voor 60 jongens. Het hoofdgebouw en de Orangerie waren de eerste woongebouwen. Sinds 1952 zijn er negen paviljoens bijgekomen. De eerste waren de Ceder en de Plataan. Het landgoed is wel wat veranderd door de bebouwing. Maar er valt toch nog veel moois te zien en van vroegere tijd te herkennen, zoals de vijvers achter het hoofdgebouw met de zichttas, de vijver aan de noordkant bij de boerderij en de paden en lanen, de weilanden en de grenssloot tussen de Hartekamp en Huize te Manpad.

DE EXCURSIE

Om 14.15 uur zijn we bij het hoofdgebouw (1) met de wandeling begonnen. Onze gids gaf eerst nog wat uitleg over de Engelse landschapstijl waarin het park sinds de 19e eeuw is aangelegd door de architecten Zocher senior en junior.

(2) Toen zijn we langs de linnenkamer en de technische dienst, via het meest zuidelijke bospad, gelopen, waar we de volgende planten waarnamen: het Speenkruid, dat zijn naam dankt aan het feit dat de wortelknolletjes er uitzien als een speentje. Het heeft een geel bloemetje. de Vingerhelmbloem ofwel het "vogeltje op een krukje", met een klein lila bloemetje.

het Zevenblad, voor tuinliefhebbers een gevreesd onkruid vanwege het woekeren van de plant.

Ook liet de boomkruiper zich zien: een klein bruin vogeltje, dat recht tegen een boom opkruipt.

(3) We vervolgden onze weg naar de Leidsevaart, waar het afgelopen voorjaar populieren zijn gekapt om ruimte te geven aan jongere aanplant zoals linden, eiken en beuken. Deze bomen kunnen zeer oud worden en hoeven niet, zoals bv. populieren, na 50 jaar weer gekapt te worden.

(4) Na 'n stukje langs de Leidsevaart te hebben gelopen, slaan we rechtsaf naar de vijver achter het hoofdgebouw. Aan de rand van de vijver staat een mooie grote boom, een moerascypres: een zomersgroene naaldboom die -bovengronds- knieachtige luchtwortels heeft voor de ademhaling.

(5) De Engelse tuin, vlak bij de vijver, ziet er dit jaargetijde ook prachtig groen uit. De bewoners van het witte buitenhuis hadden vroeger een schitterend uitzicht op de vijver, op de Leidsevaart en op het erachter gelegen landgoed "Woestduin". Door de bebouwing aan de Leidsevaart behoort dit uitzicht helaas tot het verleden.

(6) Tussen de woonpaviljoens de Spar en de Beuk ging de wandeling over een bospad waar we het bladgroen vande Aronskelk al konden waarnemen.

(7) Bij de vijver, even voorbij paviljoen de Wilg, stond het Klein hoefblad al in bloei; zijn gele bloem zou je gauw kunnen verwarren met de Paardebloem.

In één van de berken zat een zg. "heksenbezem". Op deze plaats is de boom besmet door een schimmel waardoor een opeenhoping ontstaat van meest korte takjes op de normaal gevormde takken. Aan kinderen wordt wel eens verteld dat op die plaats een heks door de boom is gevlogen, maar dat de bezem bleef hangen.

(8) Op het meest noordelijke pad heeft men een schitterend uitzicht op Huize te Manpad, op de burens dus. Dit landgoed is vooral bekend door zijn slangemuur, waarlangs bijzondere, ouderwetse appel- en peresoorten groeien. Op dit noordelijke pad staan veel tamme kastanjes.

(9) Langs het aktiviteitencentrum de Abeel en het parkeerterrein zijn we tenslotte weer teruggekeerd naar het beginpunt van de wandeling.

(10) Hier hebben we afscheid genomen van onze gids Theo, en hem bedankt voor deze leerzame wandeling!

TOORTS-lezers die belangstelling hebben voor dit gebied: ga er gerust zelf eens wandelen, het terrein dat eigendom is van het Instituut voor Geestelijk Gehandicapten De Hartekamp, is vrij toegankelijk. U vindt het aan de Herenweg no.5 te Heemstede.

Wij wensen u een plezierige wandeling.

Ans Boogers en Jan Hartog
IVN-cursisten en medewerkers van de
Hartekamp.

uitwijkmanoeuvre

Nachtvlinders passen de taktiek van de vrije val toe om aan achtervolgende vleermuizen te ontsnappen. Vleermuizen ontdekken hun prooi met behulp van een goed ontwikkeld echopeilingsysteem. Ze zenden geluiden uit, die door objecten in hun omgeving worden weerkaatst, waardoor ze deze kunnen lokaliseren. De vleermuizen hebben zo een zoekbereik van circa 6 meter.

De insecten horen de hoge piepgeluiden van de vleermuizen echter al op 30 meter afstand en hebben zo een voorsprong op hun veel snellere belagers. Hoort een vlinder het geluid van een vleermuis, dan laat hij zich middenin zijn vlucht plotseling naar de bodem vallen.

Deze uitwijkmanoeuvre heeft niet altijd succes en vaak grijpt de vleermuis de nachtvlinder nog voordat deze de grond bereikt heeft. Sommige vlinders hebben daarom een aanvullende taktiek ontwikkeld en voeren ware luchtakrobatiek uit om de aanvaller van zich af te schudden. Er zijn zelfs beer-vlinders, die een stoorzender hebben ontwikkeld: met ultrasonische geluiden wordt de vleermuis uit de koers gebracht.

meningen en
suggesties

van
lezers

Waar blijft u
nu
u was er toch
vóór

VERRASSENDE

ONT-
MOET-
ING.

Het is elk jaar in en om herfsttijd een weerkerende sensatie om naar paddestoelen te kijken. Een aantal factoren draagt daartoe bij. Paddestoelen vertonen een vrijwel eindeloze variatie aan vormen, kleuren, afmetingen, vindplaatsen e.d. Elk jaar is het beeld van soorten en vindplaatsen anders dan het jaar daarvoor, hoewel er ook sprake is van een zekere constantheid van optreden van bepaalde soorten.

Een en ander wordt beïnvloed door klimatologische variaties, het weer met wèl of geen droge zomer, wèl of geen nachtvorsten aan de grond vroeg in de herfst, immers dat laatste kan ruineus zijn voor vele paddestoelensorten. Paddestoelen hebben bovendien iets mysterieus.

Oeroude volksverhalen zijn daarover in de geschiedenis aan te treffen.

De kwestie van de giftigheid, het al of niet eetbaar zijn, de invloed op de natuur (o.a. het houtbestand in de bossen) zijn interessante aspecten van zwammen.

Ik heb bij natuurwandelingen, maar bij paddestoelenwandelingen in het bijzonder altijd de meer of minder beredeneerde verwachting iets bijzonders tegen te komen. Soms lukt dat, soms ook niet en dan blijft de hoop iets bijzonders aan te treffen tot de volgende keer bewaard.

Op de paddestoelendag op 6 november j.l. in Elswout had ik ook zo'n wat onbestemde verwachting om weer eens een vliegenzwam aan te treffen.

In een parkachtig boslandschap zoals Elswout is die kans om de vliegenzwam te vinden niet zo erg groot, immers het houtbestand is hoofdzakelijk uit beuken en eiken opgebouwd. Van de vliegenzwam is n.l. bekend dat hij een voorkeur heeft voor gebieden met jonge dennen- of sparrenaanplant en voor berkenbossen.

Maar de uitzonderingen zijn de wereld niet uit en je weet het dus maar nooit. Echter in Elswout geen vliegenzwam!

Enkele dagen na die 6e oktober was ik voor enkele weken gelogeed op de n.w. Veluwe in het dorpje Hulshorst, gelegen in de smalle strook tussen de oude weg van Harderwijk naar Elburg en aan de oostzijde de spoorlijn Amersfoort-Zwolle.

Er is in dat gebied, dat vroeger vroeger veel zand en heide kende veel hout aangeplant zoals grove den, Europese en Amerikaanse eik, berken en sparren.

Op één van mijn wandelingen door dat gebied, genietend van de prachtige herfst-tinten vooral van de Amerikaanse eik met blad in dieprood, donker- en lichtbruin en heldergeel, kwam ik bij een wat lager begroeid meer open gedeelte tegen de genoemde spoorlijn aan.

Een wat zanderig gebied met hoge vrijwel verdorde grassen, wat heidegroei en veel afval van naaldhout, hier en daar wat groepjes lage dennen, nog jong, dus met hun typische kegelvorm en regelmatig in kransen geplaatste takken.

Ook trof ik diverse grote nestheuvels van de grote rode bosmier aan.

Zo te zien een stuk terrein door weinig mensenhanden en -voeten beroerd.

Plotseling zag ik ze staan. Als vlammen van helderrood-oranje tussen de grassen onder een groepje jonge dennen.

Dichterbij gekomen telde ik er wel 8 à 9 bij elkaar in verschillende stadia; de vliegenzwam, zoals u al zult hebben begrepen.

De vindplaats was niet groter dan een paar vierkante meter.

Even verderop, tussen schorsafval van naaldhout nog een drietal exemplaren die nog niet volledig waren uitgegroeid. Een werkelijk prachtig gezicht.

Ik ben er uit puur enthousiasme voor deze pracht pronkstukken van de natuur in de dagen daarna nog verschillende keren langs gewandeld en uiteraard heb ik enkele foto's gemaakt. Het was een geruststelling te constateren dat de vliegenzwammen ongerept waren blijven staan, nooit geplukt, onbeschadigd.

Laten we hopen dat het zo gebleven is.

Het behoeft geen betoog dat vooral deze prachtige zwammen door de mens zo veel mogelijk moeten worden gespaard.

Maar ja, vaak doen we in onze verwondering, in onze onschuld of gedreven door onze fantasie dingen die onvoorziene consequenties voor later kunnen hebben.

Zo bedacht ik me, tijdens één van de wandelingen, dat de makers van het bekende kinderliedje over kabouter Spillebeen die op een grote paddestoel, rood met witte stippen.....enz wel eens onbedoeld de aandacht van de jeugd te veel op de vliegenzwam gevestigd zouden kunnen hebben.

'e vraagt je dan af of al die kinderhandjes tijdens schoolwandelingen en wandelingen met ouders wel altijd in bedwang gehouden zijn.

Is het een factor die er toe heeft bijgedragen dat de vliegenzwam zeldzaam is geworden in Nederland?

We moeten nu wel zuinig zijn op wat we hebben, da's duidelijk.

De KNNV heeft recent in een vlamme poster de aandacht gevraagd voor een inventarisatie onderzoek naar de huidige verspreiding van de vliegenzwam in Nederland.

Ziet u vliegenzwammen, meldt ze dan aan de KNNV in Utrecht, hetzij middels een briefkaartje aan het adres: Oude Gracht 237, Postcode 3511 NK of met een telefoontje aan 030-314797.

U zult dan een formulier ontvangen waarop u nadere bijzonderheden over uw vondst kunt vermelden.

Een waardevol initiatief voor een waardevol element van de ons omringende natuur, dat dreigt te verdwijnen.

Theo Litjens

Geboeren

ESTHER MARGOT

op 3 september 1991
na 43 weken en 3 dagen wachten!

Ze is de dochter van Ans Boogers
en Cees van der Kaay,
Drakensteijnstraat 20, 2012 KZ Haarlem.

Onze felicitaties!

Wijzigingen LEDENBESTAND

Tijdens de laatste ledenvergadering, 2 Oktober j.l. was de gewijzigde ledenlijst beschikbaar, met de tot dan toe bekende gegevens daarin verwerkt.

Sindsdien is er weer een aantal wijzigingen opgetreden, die thans in een nieuwe lijst zijn verwerkt.

Deze geheel bijgewerkte lijst is bij het secretariaat verkrijgbaar en zal op uw aanvraag aan U worden toegezonden. Voorts heeft het bestuur in overleg met de Toorts-redactie besloten, de wijzigingen in het leden- en donateursbestand voortaan weer, zoals ook vroeger gebruikelijk, in de Toorts op te nemen. Dit zal met ingang van het April-nummer 1992 het geval zijn.

Op deze wijze blijven de leden en donateurs, naast de jaarlijkse publikatie van de gewijzigde ledenlijst, regelmatig op de hoogte van de betreffende wijzigingen.

MILIEU (1)

NEDERLAND HOOG OP RANGLIJST MILIEUVERVUILERS.

Een positie om weinig trots op te zijn: van alle westerse industrielanden staat Nederland op de vierde plaats wat betreft de hoeveelheid huisvuil per inwoner per jaar. België kan trots zijn op de lage klassering (12e). De Verenigde Staten is de topscorer.

De hoeveelheid afval hangt voor een deel samen met de materiële welvaart in een land. Daarom heeft een arm land als Portugal betrekkelijk weinig afval.

Ook zijn er landen, waar veel afval op manieren verdwijnt die niet via de statistiek weergegeven kunnen worden.

De volledige ranglijst, gepubliceerd in het Duitse tijdschrift "Naturheilpraxis", ziet er als volgt uit:

	per inwoner per jaar
1. VS	864 kg.
2. Finland	608 kg.
3. Denemarken	469 kg.
4. Nederland	467 kg.
5. Zwitserland	427 kg.
6. Japan	394 kg.
7. Groot-Brittannië	353 kg.
8. (West)-Duitsland	331 kg.
9. Spanje	322 kg.
10. Zweden	317 kg.
11. Griekenland	314 kg.
12. België	313 kg.
13. Frankrijk	304 kg.
14. Italië	300 kg.
15. Portugal	231 kg.
16. Oostenrijk	228 kg.

(uit Gezondheidsnieuws)

KLEIN CHEMISCH AFVAL

Accu's
Accuzuur
Aceton
Afbijtmiddel
Ammoniak
Batterijen
Benzine
Bestrijdingsmiddelen
Boenwas
Butaangas
Carbolineum
Chemicaliën
Chemisch toiletafval
Chloor
Citronellaolie
Cosmetica
Drukinkt
Energiebesparende lampen
Etsvloeistof
Fixeer
Fotochemicaliën
Geneesmiddelen
Glansmiddelen
Gootsteenontstopper
Insecticiden
Kamferspiritus
Koperhoudend afval
Koperpoets
Kwastenreiniger
Kwikschakelaars
Kwikthermometers
Laboratoriumafval
Latex
Lijmresten
Loodhoudend afval
Loogbladen
Medicijnen
Meststoffen
Meubelolie
Minerale olie
Oliefilters
Onkruidverdelgers
Ontwikkelaar
Ontwikkelpoeder
Ontwikkelvloeistof
Oplosmiddel
Ovenspray
Petroleum
Potloden
Propaangas
Roestverwijderingsmiddel
Schrijfmachinelinten
Spiritus
Spuïtbussen
Tapijtreiniger
Terpentijn
Thinner
Toner
Tri, per, tetra (vlekkenwater)
Verfoplosmiddel
Verfresten
Vet
Zinkhoudend afval
Zoutzuur
Zuren

MILIEU (2)

Voor zover die althans nog gebruikt wordt, schijnt de plastic vuilniszak ook vandaag de dag nog steeds aan de weg gezet te worden met gemiddeld 49% aan gft (groente- en tuinafval), 6% glas, 7% kunststof, 24% papier, een paar procent klein chemisch afval en de rest bestaat dan uit metaal en andere stoffen.

En dat terwijl de mensheid toch gelukkig steeds alerter wordt op het op de juiste plaats deponeren van het afval dat te recyclen is, en met name van de chemische troep die anders de grond immers vergiftigt.

Gelukkig zorgt ook de overheid, via het plaatsen van speciale bakken, of via het gescheiden ophalen van het afval ervoor dat meer en meer de afvalprodukten van onze consumptiemaatschappij te bestemder plekke terecht komen. Desondanks is het toch nog vaak een gevecht tegen de bierkaai.

Hoewel de meeste deelnemers zich goed schijnen te houden aan die gescheiden-ophaal-regeling, realiseert men zich kennelijk toch niet altijd dat een plastic zak tussen het gft-afval nooit tot compost zal verworden, of dat, wanneer er maar één groene fles in een witglasbak terecht komt, het vrijwel onmogelijk is geworden om van de inhoud daarvan alsnog wit glas te maken.

Het meest erge is echter die, zij het kleine, hoeveelheid klein chemisch afval. Ik heb ooit eens een zak compost gekocht voor mijn kamerplanten, met gevolg dat alle planten die ik daarmee behandeld had, in één nacht ter ziele waren. Naar de eventuele oorzaak daarvan informierend tijdens een excursie bij de VAM, wist men mij te vertellen dat één batterijtje een hoeveelheid compost waarmee honderd van die zakken gevuld kunnen worden, al verpesten kan. Ik bedoel maar...

Daarom leek het mij goed een lijst met artikelen die onder "klein chemisch afval" gerekend worden, hiernaast af te drukken. En wellicht is die nog niet eens volledig. Ik mis bv. de TL-buis, maar er is natuurlijk over te discussiëren of die onder KLEIN chemisch afval gerubriceerd kan worden....

Jacq.de Jong

WINTER

Als deze TOORTS u bereikt, zitten we dicht tegen de Kerstdagen aan, schat ik. 't Is, zeg maar rustig, "hartje winter".

De astronoom rekent de winter te beginnen plusminus 21 december en te eindigen ongeveer 21 maart. Er kan hier wel eens enkele dagen verschil in zitten; zo tussen de 19e en de 23e.

De meteorologische winter loopt altijd van 1 december tot 1 maart. Dus drie volle wintermaanden.

De bomen en struiken zijn voor het merendeel kaal. De meeste kruidachtige planten zijn geheel verdwenen of totaal verdord. Soms staan ze nog in vrucht.

Pas in het voorjaar komt alles weer tot leven. De een denkt daarbij aan maart, de ander aan mei. Dan komen er immers nieuwe knoppen en bot alles weer uit.

Dit -hardnekkige- misverstand werken wij van het IVN zelf enigszins in de hand: zo omstreeks 20 maart houden we immers onze "knoppendag" (de laatste tijd onder een wat gelukkiger gekozen motto: "de lente in het bos"). Want "de winter is de dood in de pot" is een grote misvatting!

We zouden onze "knoppendag" al evengoed in december, of nog vroeger, kunnen organiseren....

Alles leeft in de winter, maar doet het wat rustiger aan. Er zit leven in de wortels, onder de schors, in de knoppen en in de bladrozetten, waarmee vele planten de winter doorkomen. De knoppen zitten er de hele herfst en de hele winter al aan, en botten in het voorjaar uit. Maar daarmee wachten ze lang niet altijd tot de lente: bij een zachte winter zijn ze er veel eerder dan bij een strenge. In heel uitzonderlijke omstandigheden kunnen daar wel eens twee maanden verschil in zitten.

Maar: ze zitten er al vóór de winter aan, zowel de blad- als de bloemknoppen! In september en oktober ziet u aan de elen zowel mannelijke als vrouwelijke katjes, aan de berk de strak rechtopstaande mannelijke. De vrouwelijke hazelaarkatjes -die kleine rode veertjes- hebben de naam "al" in februari te voorschijn te komen, maar bij extreem zacht weer ziet u ze al omstreeks half december.

In de natuur is dat prachtig geregeld: de mannelijke katjes gaan open en verspreiden hun stuifmeel pas als de vrouwelijke katjes rijp zijn; ongeacht het tijdstip waarop. Want uiteindelijk draait alles om de bevruchting, en dus om het behoud van de soort. Dat is het oer-principe.

Ook allerlei kruidachtigen bloeien in de winter. Of ze dan "al" of "nog" bloeien, daarover zou te stoeien zijn; vast staat: ze bloeien. Zelfs onder de sneeuw. Maakt u met de bezem maar eens een plaatsje vrij als voederplek voor de grondvogels en u hebt goede kans dat er vanonder die witte wade bloempjes tevoorschijn komen.

Ik weet dat ik daar al eerder de aandacht op heb gevestigd, maar ik noem er toch nog enkele als geheugensteuntje: madeliefje, paarse en witte dovenetel, vroegeling (let op die naam!), vogelmuur, klein kruiskruid en zwarte nachtschade, dat zijn de meest hardnekkige "sneeuwbloeiërs". Snel daarna, nog in de wintermaanden, komt het klein hoefblad. Let er de komende tijd maar eens op en u vindt stellig nog meer bloeiende soorten.

Dit waren allemaal wilde planten. Van de gekweekte soorten is het eerste sneeuw-klokje er meest al op mijn verjaardag, 5 januari. En het lenteklokje -in de volksmond ook wel dubbel-sneeuw-klokje genoemd- is er in weerwil van zijn naam vaak nog nèt even eerder. Kijk in de tuinen ook maar eens uit naar de ~~kerstroos~~; niet te verwarren met de kamerplant kerstster. De kerstroos -die niets met een roos van doen heeft- zie ik tegenwoordig minder dan vroeger. De crocus is ook een winterbloeier, evenals sommige gekweekte vogelmelksoorten.

De beide "wilde" vogelmelken (de gewone en de knikkende) zijn, met name de eerste, veelal nèt wat later. Mocht u die niet kennen: een neef of nicht ervan kent u wel van het bloemenstalletje op de hoek, aangeprezen onder de wetenschappelijke naam ornithogalum. U kent ze ook wel als zuidewindlelies, of misschien wel -omdat ze zo lang goed blijven in de vaas- als "kan-nie-dood-nie". Dan weet u meteen dat het stamland van deze plant Zuid-Afrika moet zijn.

Een andere gekweekte, vroege bloeier is de schoenlappersplant, die zijn naam ontleent aan de enorme bladeren die blijkbaar doen denken aan de lappen leer, waaruit de schoenlapper zijn zolen snijdt. Opvallend is dat deze plant in Friesland, nu wegens de vorm van de bladeren, de naam koepoot draagt.

Enkele in de winter bloeiende heesters (allemaal op het kale hout) zijn: de gele winterjasmijn, de erop lijkende forsythia (het recht chinees klokje) en de gele kornoelje. Allemaal bekend. Het is maar een greep, bij goed zoeken vindt u er wel meer.

Dus: gèèn "dood in de pot", maar in de winter is er overal leven om ons heen. Hoewel het voor vele planten een rustperiode is.

Ik had het met u uitsluitend over bloemen en bloemknoppen. Over bladknoppen heb ik het misschien het volgend jaar. Want dan moet er ook nog wat te schrijven blijven!

In ieder geval: trek er ook in dit jaargetijde op uit en kijk om u heen, óók als u niet zo'n uitgesproken "wintermens" bent als destijds Guido Gezelle en Anton Pieck.

Ik wens u een fijne winter!

Niek Nicolai

KIP (door Toon Hermans)

De kip zat peinzend op het hek.
Waarom, zult u nou zeggen.
Ze zat er vrees'lijk over in
de eerste steen te leggen.

— VAN DE LEESTAFEL —

UITGAVEN	UITGEVER				OPMERKINGEN
	NAAM	ADRES	POSTCODE/PLAATS	TELEFOON	
Woordenwijzer ecologie. Woorden, uitdrukkingen en jargon van natuurbeschermers, milieuactivisten en wetenschappers. Winkelprijs f 32,50. IVN-leden: f 32,50 Ecologie, een economische werkelijkheid. Het handelen van mensen geeft aan dat straks vrijblijvende natuurbescherming voorbij is. Winkelprijs f 24,50, IVN: f 19,50 51 goede manieren om de natuur te ontdekken f 14,90; 51 manieren om het milieu te redden, f 8,70.	Reaal uitgevers bv	postbus 376	2160 AJ Lisse	02521-19660	IVN werkt samen met Reaal Ecoboek om afdelingen en leden aantrekkelijke kortingen aan te bieden.
	Reaal uitgevers bv	postbus 376	2160 AJ Lisse	02521-19660	Beide boeken zijn geschreven door Pierre Maréchal.
51 goede manieren om de natuur te ontdekken f 14,90; 51 manieren om het milieu te redden, f 8,70.	Reaal uitgevers bv	postbus 376	2160 AJ Lisse	02521-19660	
"'t wadlopertje", kinderkrant v.d. Waddenvereniging met leuke wetenswaardigheden, spelletjes en strips over de Waddenzee. Speciaal voor basisschool.	het Waddenhuis	postbus 90	8860 AB Harlingen	05178-15541	De krant is gratis en kan bij nevenstaand adres worden aangevraagd.
Uit de serie Milieukompas: huisvuil, afval, was- en schoonmaakmiddelen, voedsel en energie. Nieuwste deeltje: milieu en ontwikkeling, over tropisch regenwoud en landbouw. F 2,50 per stuk.	Milieudefensie	postbus 19199	1000 GD A'dam	020-6221366	Betaling via meegestuurde acceptgirokaart.
Weggooi na gebruik, de milieuaspekten van wegwerpservies en alternatieven. Onderzoeksrapport, f 7,50	Milieudefensie	postbus 19199	1000 GD A'dam	020-6221366	Betaling via meegestuurde acceptgirokaart.
Huisvuil, wat doen we ermee? 2e druk, f 22,50	Milieudefensie	postbus 19199	1000 GD A'dam	020-6221366	Betaling via acceptgirokaart

Berichten uit het Vogelhospitaal 1990/1991

Van het Vogelhospitaal aan de Kweektuinstraat 1 in Haarlem ontvingen wij het jaarverslag 1990-1991 en uit dit verslag hebben wij een aantal punten gelicht die wij u, zij het in verkorte vorm, niet willen onthouden. Onze vogels hebben immers in deze tijd van milieurampen en aantasting van hun levensgebieden positieve menselijke hulp hard nodig.

Het Vogelhospitaal heeft in de maand juli 1990 meegeholpen aan een onderzoek naar de doodsoorzaak van duizenden eidereenden in het Waddengebied, dat door studenten van de Utrechtse Universiteit werd verricht. Een dertigtal vogels werd uit Friesland overgebracht naar de Kweektuinstraat. Ze bleken besmet met wormen en verschillende andere ziekten w.o. eendepest en tuberculose.

Vijf van de dertig werden behandeld volgens de eigen methode van het Vogelhospitaal, die naast een kuur met anti-biotica inhield dat de dieren direct op gaasbodems werden geplaatst, zodat ze niet met hun eigen uitwerpselen in contact konden komen.

De wormsoort waarmee de eenden besmet waren leeft slechts enkele maanden en heeft voor zijn voortplanting een tussengastheer nodig. In het Vogelhospitaal komen de dieren daar niet mee in aanraking. Na enkele maanden konden dan ook 3 van de 5 weer gezond en wel vrijgelaten worden, maar herbesmetting in de vrije natuur is helaas altijd mogelijk.

In de zomermaanden kwamen de pas gebouwde volières goed van pas, want door het warme weer waren er veel botulisme slachtoffers.

Gelukkig konden veel watervogels gered worden.

Het was ook de tijd van de ouderloze jonge vogels (o.a. merels, lijsters en spreeuwen) die door diverse medewerkers met veel geduld en liefde werden grootgebracht.

De herfst bracht het altijd rond deze tijd terugkerende drama van de olie-slachtoffers.

In november zorgde een olievlek 20 km uit de kust van IJmuiden voor de eerste uitgeputte olievogels.

Er werden in deze tijd voor de hele Noordhollandse kust olievlekken waargenomen. Meer dan 500 vogels werden in een vreselijke toestand binnengebracht en direct gewassen.

Er waren zoveel slachtoffers dat wegens ruimtegebrek andere opvangcentra olievogels moesten overnemen.

Na het oliedrama bracht de aanhoudende vorstperiode de watervogels in problemen, en dat betekende dat ze bijgevoerd moesten worden.

Strengere winters mogen dan wel nuttig zijn voor de natuurlijke selectie, maar er is tegenwoordig nog weinig natuur over in de bebouwde gebieden zodat ook gezonde vogels teveel kunnen verzwakken.

Waar grote vogelconcentraties waren (in Schalkwijk waren veel reigers) werd brood, vis en graan gebracht. Elke dag waren er 500 à 1000 broden nodig, en de grote bakkerijen droegen ook dit jaar hun steentje bij door het oude brood voor een lage prijs of gratis te leveren.

Ondanks deze hulp kwamen er toch nog heel wat koudeslachtoffers in het Vogelhospitaal terecht om op krachten te komen.

Het voeren bleef ook na het inzetten van de dooi doorgaan tot overal weer open water was en de visetende vogels zelf voor hun kostje konden zorgen.

Alle goede zorgen leidden ertoe dat na de winter er een uittocht was van gerevalideerde koudeslachtoffers en herstelde zeevogels.

Toen in het voorjaar van 1991 het broedseizoen aanbrak werd het Vogelhospitaal spoedig bevolkt door ouderloze jonge vogels waar de menselijke pleegouders de handen vol aan hadden.

Omstreeks deze tijd kregen tientallen uitgehongerde eidereenden onderdak in de pas opgeknapte zeevogelkooien.

Vervuiling en overbevissing in het Waddengebied dwongen de dieren langs de Noordzeekust op zoek te gaan naar voedsel. Om toch wat naar binnen te krijgen aten ze krabbetjes, die de tussengastheer zijn van de wormen waar in het begin van het verslag over gesproken is.

Ook ditmaal werd bij deze zieke dieren de eigen methode van het Vogelhospitaal met succes toegepast.

Het Vogelhospitaal heeft zich ook dit jaar over 32 egels ontfermd die in een speciale ruimte de winter doorbrachten en in het voorjaar in de vrije natuur zijn uitgezet.

In tegenstelling tot wat velen denken wordt het Vogelhospitaal niet financieel gesteund door de Vogelbescherming uit Zeist.

Wel bestaat er een samenwerkingsverband tussen Vogelbescherming, de Nederlandse Dierenbescherming en vogelopvangcentra langs de kust, dat is het Nationaal Comité Zeevogels Olievrij.

Hoewel dit comité een beroep kan doen op het bedrijfsleven gaat men er toch van uit dat de vogelopvangcentra zelf supporting zijn.

In het Vogelhospitaal werken uitsluitend vrijwilligers, zodat de kosten per dier per dag laag kunnen worden gehouden, n.l. f 1,-- per dag.

In 1990 werden 3810 dieren binnengebracht, en elk jaar neemt het aantal slachtoffers toe.

Alle financiële hulp, hoe bescheiden ook, is daarom welkom.

Tot zover het verslag van mevrouw te Boekhorst.

Wij hopen dat u een beetje een indruk heeft gekregen van wat er in het Vogelhospitaal wordt gedaan om vogels te helpen waar dat mogelijk is.

Als u dit werk wilt steunen dan kunt u dit doen door uw bijdrage te storten op postbanknummer 199399 t.n.v. Stichting Vogelrampenfonds in Overveen.

U kunt er zeker van zijn dat uw geld goed besteed wordt en de vogels geholpen worden.

Namens de redactie:
Y. Beerthuizen

MILIEU (3)

de 'koperen kop' van

Al in 1984 had Nederland z'n eerste spaardouche. Alleen... Nederland wist het niet, want onze 'media' vonden 't toen nog niet zo nodig om er over te publiceren. Oorspronkelijk komt deze vinding - voor zover we hebben kunnen nagaan - uit Amerika. 't Was een vrij duur ding, dat nog altijd 8 liter water doorliet bij onze waterleidingdruk van circa 2,8 bar. Allerlei deskundigen uit de sanitairwereld werden door ons geraadpleegd met de vraag of ze zoiets niet konden maken (dat was omstreeks '82). Niemand begreep de werking. In '83 zag Jan Gosse link (lezers van het blad 'De Twaalf Ambachten' kenden hem al als 'uitvinder G.', die allerlei uiterst knappe zelfbouw machines had ontworpen) de Amerikaanse douchekop, keek er een paar keer naar en zei: 'ik denk, dat ik die eenvoudiger en veel goedkoper kan maken'. En zo geschiedde.

Begin '84 had Jan z'n eerste proef-exemplaren gemaakt. Ze verbruikten 4,5 liter water per minuut en gaven een prachtige, bruisende straal. Helaas bleek een dergelijke besparing in de praktijk niet haalbaar, omdat bij gebruikmaking van een keukengeyser te weinig (warm) water werd afgenomen en zo'n kleine geyser dan uitsloeg. Dat was vooral 's zomers zo, als meer koud water moest worden bijgemengd. Daarom moest de capaciteit worden vergroot tot circa 5,7 liter per minuut en toen waren de problemen opgelost en was de 'koperen kop' universeel toepasbaar. 'Koperen kop' is zoals we hem nu noemen. In tegenstelling tot de meeste nu verhandelde spaardouches is de spaardouche van Jan helemaal van messing en (gedeeltelijk) rood koper gemaakt - vandaar deze naam. 't Ding is zó degelijk gemaakt, dat zelfs al zou je hem elke dag een paar keer los- en weer vastdraaien hij nog zo ongeveer 't eeuwige leven zou hebben. Probeer dat maar eens met zo één van plastic. Alleen daarom al is de 'koperen kop' een echt milieuvriendelijk produkt. En... zuiniger kan 't gewoon niet. En hebt u een kleine keukengeyser (gefeliciteerd, trouwens, want dat is 't zuinigste gastoestel voor warm water!) dan bezorgt de 'koperen kop' u eindelijk een heerlijke, royaal bruisende en 'volle' douche.

Bij boilers, combiketels en terug-regelbare badgeysers (de moderne z.g. 'modulerende' geysers) bedraagt de besparing op gas of elektriciteit en water rond de **zestig** procent. Dat kan bij de huidige energie- en waterkosten in een huishouding met vier mensen al gauw oplopen tot een besparing van 110 tot 120 gulden per jaar. Als de waterprijs eerstdaags verder stijgt (en dat zal zeker gebeuren, drinkwater wordt duur), dan zult u nog meer besparen. Alleen bij de (al zéér zuinige) keukengeyser bespaart u niet op de energiekosten, wél voor zo'n tien procent op de waterkosten.

Hoe dit allemaal kan? De 'koperen kop' heeft 12 sproeigaatjes. De waterstraal die er doorheen geperst wordt wordt onder grote druk verdeeld in duizenden bruisende druppels. Een gewone (platte) douchekop heeft tussen de 40 en 60 gaatjes, die elk een **compleet** waterstraaltje doorlaten, vandaar het hoge verbruik. Die complete straaltjes zijn voor heel kleine kinderen trouwens een ware kwelling, wist u dat? De bruisstraal van de 'koperen kop' voelt ook voor 't kleinste kind prettig aan. De gewone kop verbruikt 11 tot 13 liter water per minuut. Met de 'koperen kop' bespaart u maximaal circa 30.000 liter per jaar!

Uw 'koperen kop' is een door-en-door Nederlands produkt, waarvan de schroefdraad (standaard 'gasdraad') past op uw oude douche-handgreep, op al de schroefdraad van het buisje, waar u uw oude, platte douchekop hebt afgedraaid, circa 11 millimeter diameter meet. Hebt u niet meer zo'n handgreep? Geen nood: hij is nog overal te koop en ook wij kunnen hem u leveren. De universele handgreep past op zijn beurt weer aan een kniestukje-met-doorvoer, dat op de koppelingsmoer van uw doucheslang past. Dat kniestukje kan rechtstreeks op een opzetpen worden geschoven, die óf aan de badkamerwand is vastgeschroefd óf aan een verschuifbaar (en met een schroef vastzetbaar) hulpstukje, dat langs een glijstang op en neer kan worden bewogen, vastzit.

Nee, u zult ons de bruisende straal, die uit de 'koperen kop' komt géén 'turbostraal' horen noemen, want er is al genoeg 'turbo' in onze wereld. Dankzij de bijzondere constructie van Jan (de gaatjes van het sproeiplateetje zijn onder een zeer nauwkeurige hoek geboord) is de straal zó breed, dat u er met 'kop en schouders' onder staat, zelfs al hangt de spaardouche op niet meer dan 10 tot 15 centimeter (zoals we aanraden) boven uw hoofd.

De 'koperen kop' kost, afgehaald bij ons f. 29,50. Een losse handgreep met sluitring kost f. 9,-. Wilt u ze opgestuurd krijgen, dan kosten ze respectievelijk f. 33,- zonder en f. 42,50 met handgreep. U kunt 't geld overmaken op postbankrek. 3939393, ten name van Stichting De Twaalf Ambachten te Bboxtel, met vermelding van 'douchekop' of 'douchekop met handgreep'. U krijgt hem dan na circa een week toegestuurd.

Tenslotte: de 'koperen kop' wordt uitsluitend in kleine, ambachtelijke werkplaatsen gemaakt. U koopt dus geen lopende-band-produkt! Het zijn kleine zelfstandigen, nauw met elkaar samenwerkend en elkaar niet beconcurrerend, die hem maken.

De Twaalf Ambachten werd in 1977 opgericht door Anke en Sietz Leeflang nadat zij hun eerste schepping, De Kleine Aarde, na zes jaar hadden verlaten. Tegelijk werd door hen voor enkele jaren het secretariaat van de stichting Mens en Milieuvriendelijk Ondernemen (MeMO) overgenomen en de eerste MeMO-beurzen (in Amsterdam en Hilversum, resp. 8.000 en 17.000 bezoekers) werden van uit Bboxtel georganiseerd. De eerste jaren werd ook veel advieswerk gedaan voor mensen, die een zgn. memo-bedrijfje wilden beginnen; het klussenbedrijf is zo ontstaan en later volgden tientallen tegelkachelbedrijfjes.

"DE TWAALF AMBACHTEN",
De Bleken 2, 5282 HB Bboxtel.
Telefoon (op werkdagen tussen 9.00 en 13.00 uur):
04116 - 72621.

De Heimanshof

1 ha natuurtuin, gelegen aan de Wieger Bruinlaan te Hoofddorp.
tel. 02503 - 16736 of 02503 - 17181.

Geopend: op werkdagen van 9.00 tot 16.00 uur,
op de eerste zaterdag en zondag van de maand
van 14.00 tot 17.00 uur,
met rondleiding en/of een speciaal natuuronderwerp.

P R O G R A M M A

t/m maart 1992

1992

januari	<u>Milieueducatie van Heimans tot nu</u>	
4		Frits Darlang, Hoofddorp
5	<u>De Mendeltuin in Haarlem, natuur in de schooltuin</u>	
		Ton Engelman, Haarlem
februari	<u>Lezen in een landschap,</u>	
	de natuur als alfabet, de planten als leestekens	
1 en 2		Dr. Gert Baeyens, Hillegom
maart	<u>Vogelkijkpunten in de Haarlemmermeer</u>	
1 en 2		Coen Looij, Hoofddorp
(Vogelwerkgroep Kennemerland)

Op zaterdag is er één lezing, beginnend om 14.30 uur,
op zondag zijn er twee lezingen: om 14.30 en 15.30 uur.

De Heimanshof en de kassen zijn open: van 14.00 - 17.00 uur,
en verder op werkdagen van 9.00 - 16.00 uur.

VERVOLG "EXKURSIEPROGRAMMA WINTER-VOORJAAR 1992"

- zondag 12 april: HEKSLOOTPOLDER, exkursie met speciale aandacht voor weidevogels.
Georganiseerd i.s.m. de Vereniging tot Behoud van de Hekslootpolder en de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.
Vertrek 07.30 uur; hoek Jan Gijzenkade/Vondelweg, Haarlem N.
Duur 2 uur; kijker meenemen. Honden niet toegestaan.
Informatie: Fred Hagens, tel.023-312427.
- maandag 20 april (2e Paasdag): THIJSSE'S HOF, stinzenplantenwandeling.
Van 11.00-14.00 uur kan men op eigen gelegenheid een route volgen door de hof.
Langs de route staan natuurgidsen klaar voor uitleg over de bijzondere lenteflora.
Ingang Thijsse's Hof: achter het pannekoekenhuisje aan de Mollaan, Bloemendaal.
Informatie: Theo Litjens, tel.023-280173. Honden niet toegestaan.
- dinsdag 28 april: HERENDUINEN, vogel exkursie met speciale aandacht voor zang.
Georganiseerd i.s.m. de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.
Vertrek 19.00 uur; ingang Herenduinweg, IJmuiden.
Duur 2 uur, toegangkaart verplicht, kijker meenemen. Honden niet toegestaan.
Informatie: Eric van Bakel, tel.023-257228.

BELANGRIJK:

- * Het vooraf aanmelden voor deelname aan de activiteiten is komen te vervallen.
De telefoonnummers van de coördinatoren staan achter de activiteiten vermeld als nadere informatie wordt gewenst.
- * Deelname aan de activiteiten is gratis. Voor eventuele toegangskarten dient men zelf te zorgen.
- * Gebruik van fiets of openbaar vervoer wordt aanbevolen!

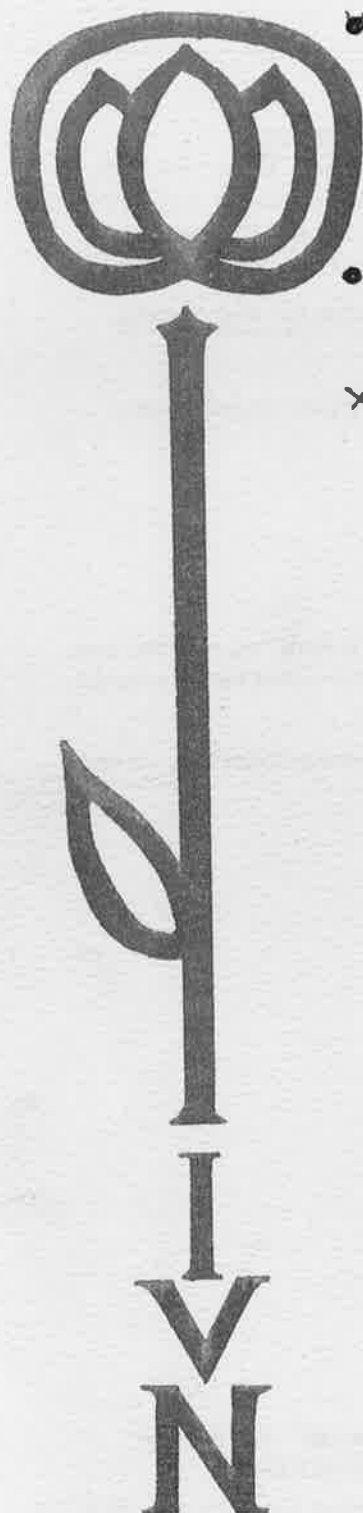
IVN

(Vereniging voor natuur-
en milieueducatie)

Secretariaat: Schotlandstraat 168
2034 LG Haarlem.
Tel. 023 - 360490

EXKURSIEPROGRAMMA

WINTER-VOORJAAR 1992

- ✓ ● zaterdag 28 december: AMSTERDAMSE WATERLEIDINGDUINEN, vogelexkursie i.s.m. de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. Tevens een exkursie, speciaal voor kinderen! Vertrek 10.00 uur; ingang "de Oase", Vogelenzangseweg, Vogelenzang. Duur 2 uur; kijker meenemen. Toegangskaart verplicht. Honden niet toegestaan. Informatie: Eric van Bakel, tel.023-257228.
- ● zondag 19 januari: DUIN EN KRUIDBERG, winterexkursie. Vertrek 10.30; parkeerplaats ingang Duin en Kruidberg, Duin en Kruidbergerweg, Santpoort. Duur 2 uur, toegangskaart verplicht. Honden niet toegestaan. X Informatie: Jaap Kuypers, tel.023-206144.
260144
- ● zondag 26 januari: IJMUIDEN, strandexkursie met aandacht voor primaire duinvorming, flora en fauna van de strandvlakte en de zuidpier. Warme kleding en laarzen aanbevolen. Vertrek 13.30 uur; begin van de zuidpier, IJmuiden. Informatie: Cock Meijer, tel.023-247437.
- ● zondag 2 februari: HEEMTUIN ROMOLENPARK, winterexkursie. Eerste van een serie van 4 seizoenexkursies, waarbij de veranderingen in de natuur per seizoen worden gevolgd. Telkens zal daarbij dezelfde route door het park worden aangehouden. Honden niet toegestaan. De corresponderende seizoenexkursies zijn op: zondag 31 mei, 30 augustus en 1 november, steeds om 14.00 uur. Deze exkursies kunnen ook los van elkaar worden bezocht. Vertrek 14.00 uur; ingang heemtuin, bij de brug hoek Europaweg/Laan van Angers, Schalkwijk, Haarlem. Duur 2 uur. Informatie: Martin Daalmeyer, tel.023-333909.
- ● zondag 23 februari: LANDGOED CAPRERA, knoppendag. Tentoonstelling, lezing en exkursie rond het thema "knoppen van bomen en struiken". Toegangskaart verplicht; honden niet toegestaan. De tentoonstelling is te bezichtigen van 11.00-14.00 uur in het gebouwtje van het openluchttheater, bereikbaar via de ingang aan de Hoge Duinendaalseweg, Bloemendaal. Daar kan ook de groene winkel van het IVN worden bezocht. Aanvang lezing: 11,30 uur. Aansluitende exkursie: 12.00 uur. Informatie: Hermine Teeuwen, tel.023-274642.
- ● zondag 1 maart: LANDGOED DE HARTEKAMP, voorjaarsexkursie. Vertrek 14.00 uur; hoofdingang aan de Herenweg, Heemstede. Duur 2 uur; honden niet toegestaan. Informatie: Ans Boogers, tel.023-312902.
- ● zondag 15 maart: BENNEBROEKERBOS, sneeuwklokjesexkursie. Vertrek 11.00 uur; ingang tegenover Linnaeushof, Binnenweg, Bennebroek. Duur 2 uur; honden niet toegestaan. Informatie: Mieke Wilmink, tel.023-287528.
- woensdag 18 maart: dialezing KENIA. Georganiseerd i.s.m. de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland en de KNNV. Dialezing met overvloeiprojektie door de heer H.Haas. Landschappen, flora en (avi)fauna, vastgelegd tijdens zijn reis door Kenia. Aanvang 20.00 uur; zalencentrum Ramplaan 108, Haarlem (buslijn 4).